

Андрій Анатолійович МАРТИНОВ

к.е.н., доцент, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9337-9141>

e-mail: pubrealin@ukr.net

Лілія Володимирівна МАРТИНОВА

к.е.н., доцент кафедри, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5593-990X>

e-mail: mar-sofi@ukr.net

Ірина Василівна СТАШЕВСЬКА

судовий експерт, Луганський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4511-6755>

e-mail: irena11051982@ukr.net

ФОРЕНЗІК ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БАНКРУТСТВА

Досліджено проблеми виявлення ознак кризи на підприємстві та способи попередження банкрутства на підприємствах. Обґрунтовано пріоритетність заходів щодо ефективного розслідування правопорушень у сфері банкрутства. Досліджено сутність та особливості застосування форензіку в системі антикризового управління на підприємстві. Визначено доцільність впровадження інструментарію форензіку в системі протидії банкрутству на підприємствах та ідентифікації протиправних дій в сфері банкрутства на підприємствах. Обґрунтовано необхідність законодавчого врегулювання використання інструментарію форензіку як інноваційного інструменту антикризового управління та протидії злочинам у сфері банкрутства на підприємствах.

Ключові слова: банкрутство, правопорушення у сфері банкрутства, форензик, судова економічна експертиза, господарська діяльність, судовий експерт

ВСТУП

Наростання кризових явищ в економіці, поглиблення факторів негативного впливу на розвиток національного господарства, зокрема факторів політичного та військового характеру, обумовлюють збільшення питомої ваги підприємств, що опинилися у кризовому стані та стали збитковими. Неможливість вирішення нагальних проблем антикризового управління на підприємствах обумовлює застосування інструментів банкрутства та подальшої ліквідації збиткових підприємств.

В таких умовах особливої актуальності набувають питання пошуку та впровадження ефективних інструментів виявлення ознак та попередження банкрутства (як природного, так і умисного), ефективного розслідування правопорушень у сфері банкрутства, а також захисту держави від втрати стратегічних економічних об'єктів. Одним з таких інструментів є форензик, який останнім часом набув поширення та популярності у зарубіжній практиці, але практично відсутній в Україні, проте активно згадується серед спільноти правників та економістів.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові праці видатних науковців, зокрема М.В. Дубініної, Т.Ю. Климко, О.О. Мельник, І.І. Мельничук, К.П. Мисник, О.Г. Рябчук, Г.В. Соломіної, А.О. Семенець, С.В. Сирцевої та багатьох інших. Незважаючи на теоретичну значу-

щість праць зазначених авторів, акцентуємо, що здебільшого їхню увагу зосереджено на розкритті дефініції «форензик» та порівнянні його з найбільш розповсюдженими засобами контролю економіко-правових аспектів господарської діяльності. На сьогодні бракує досліджень стосовно сфери застосування цього поняття, його предмета, суб'єктів, методики та методології, стосовно необхідності його нормативно-правового регламентування. З цих причин форензик й досі залишається недостатньо вивченим явищем. Отже, звернення до питання форензіку у контексті запобігання банкрутству є своєчасним та актуальним.

МЕТОЮ статті є аналіз підходів до розуміння сутності «форензіку» як ефективного інструменту виявлення ознак і попередження банкрутства, формування належного джерела отримання доказів з доведення до банкрутства, перспективного напряму розслідування складних економічних правопорушень та розмежування його із судово-економічною експертизою.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано загальнонаукові і спеціфічні методи наукового пізнання. Зокрема, методи абстракції, систематизації, узагальнення, аналізу, порівняльно-правовий та логіко-семантичний методи.

РЕЗУЛЬТАТИ

За часи незалежності Україна пережила кілька еко-

номічних криз, більшість з яких стали для держави вкрай болючими. Особливо з 2014 р. дотепер національна економіка зазнала поглиблення деструктивних процесів, які призвели до поширення негативних соціально-економічних наслідків, зокрема банкрутства підприємств.

За даними офіційного сайту Державної служби статистики України сучасний стан економіки в Україні супроводжується стійкою тенденцією збільшення кількості збиткових підприємств, і, як наслідок, часткової їх ліквідації (рис. 1).

Безумовно, банкрутство підприємств, яке спостерігалось у вказаний період обумовлено як об'єктивними факторами (інфляція, коливання курсу національної валюти, російська збройна агресія, каран-

тинні обмеження тощо), так і суб'єктивними чинниками (зокрема умисним доведенням підприємства до банкрутства шляхом виведення активів або незаконним їх заміщенням, укладання заздалегідь не вигідних угод, свідомо некомпетентним фінансовим управлінням тощо). Проте саме економічна криза спонукає до зростання кримінальних правопорушень у сфері банкрутства. Не виключенням став і 2022 р. – рік активних бойових дій в Україні.

Згідно з даними офіційного сайту Генеральної прокуратури України з 2016 р. до липня 2022 р. спостерігається тенденція до зменшення виявлення та повідомлення про доведення підприємств до банкрутства (рис. 2).

Рис. 1. Динаміка кількості діючих, частки збиткових та ліквідованих підприємств України за період 2014-2020 рр. [1]

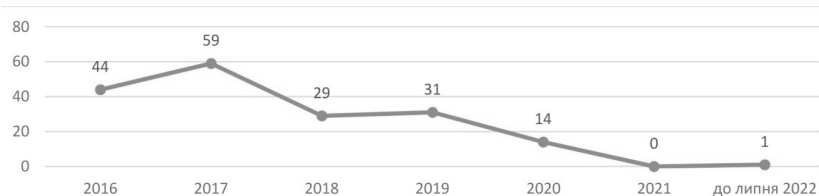

Рис. 2. Динаміка кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 219 КК України з 2016 р. до липня 2022 рр. [2]

Згідно з даними Державної судової адміністрації України [3] з 2016 р. до липня 2022 р. жодну особу не притягнуто до кримінальної відповідальності за доведення підприємства до банкрутства.

Причин, які призводять до банкрутства підприємства на сьогодні дуже багато. Саме собою банкрутство не є кримінально караним за умови, що воно є некорисним та не спричинило суспільно небезпечні наслідки. Але різного роду діяння (дії або бездіяльність), які доводять суб'єктів господарювання до банкрутства, за об'єктивною стороною схожі на шахрайство, оскільки в їх основі лежить обман і зловживання довірою. Акцентуємо, що діяння, пов'язані з доведенням до банкрутства, в іноземному законодавстві, на відміну від національного [4, ч. 2 ст. 12, ст. 219], прямо віднесено до злочинних діянь. Наприклад, у торговому кодексі Франції міститься спеціальна глава «Про банкрутство та інші злочинні діяння», куди віднесено, зокрема, розкрадання або зменшення активів; завищення пасивів; фальсифікація бухгалтерської документації та інші дії, що передували банкрутству [5]. Вбачається, що всі наведені діяння ґрунтуються на шахрайській поведінці.

Варто зауважити, що останнім часом серед наукової спільноти точиться жвава дискусія навколо застосування інноваційних інструментів протидії банкрутству, серед яких переважна більшість вчених виокремлює

«форензик».

Дослідженню сутності поняття «форензик», встановленню та визначенню його ролі присвячено багато праць українських та іноземних науковців, проте єдиної думки до тлумачення поняття «форензик» на сьогодні немає.

Вченим вдалося встановити, що перші згадки про forensic з'явилися у 19 ст. у творі про гарбузи та помідори іспанського письменника Pedro Antonio de Alarcon [6, с. 287]. У судовій справі, що пов'язано зі спричиненням банкрутства, проти Steftona Meyer у 1817 р. вперше застосовано словосполучення «forensic accounting» («судово-бухгалтерська експертиза» – з англ. мови) [7, с. 188]. Як наукове поняття «forensic» розкрито у 1946 р. Maurice E. Peloubet [8], якого по праву називають «батьком форензіку». Саме він у своїй первинній концепції серед форензик-фахівців виокремлював судових експертів. А отже, дефініція «forensic», що надано Maurice E. Peloubet, в якій йдеться мова про судову бухгалтерію («forensic accounting») як напрям «форензіку».

Аналізуючи та узагальнюючи визначення, що наведено в сучасній науковій літературі, в межах цього дослідження, констатуємо, що поряд з розглядом форензіку як ефективного інструменту протидії економічним злочинам та фінансовому шахрайству на підприємстві, зокрема і доведенні до банкрутства [6-8;

11-16], наявні думки науковців, відповідно до яких форензік ототожнюється з судовою експертизою [9; 15]. Наслідком такого ототожнення є надання більш вузького визначення «форензіку» та розгляду його як ґрунтового аналізу та дослідження фінансово-господарської діяльності з метою встановлення та документального підтвердження допущених правопорушень економічного характеру, зокрема умисного доведення до банкрутства. Проте, на наш погляд, ототожнення «форензіку» з судовою експертизою є вкрай помилковим. Стосовно помилкового ототожнення влучною є думка О.Г. Рябчук та С.О. Твердун: «... де в чому вони можуть бути схожими, але мають низку ознак,

які їх відокремлюють один від одного...» [13]. Також і зарубіжні автори, зокрема Р. Vukadinovic, A. Dampjanovic, роблять акцент на тому, що «...це дві різні послуги, які мають суттєві відмінні риси...» [25].

Задля виокремлення спільних та відмінних ознак та чіткого розмежування проведемо порівняльний аналіз форензіку саме з судовою економічною експертизою, оскільки одним із її завдань є виявлення ознак банкрутства, доведення до банкрутства, фіктивного банкрутства, прихованого банкрутства та диференціюємо критерії їх розмежування за ознаками, які наведені у табл. 1.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз «форензіку» з судово-економічною експертизою (складено на основі узагальнення та систематизації даних [10; 17-21; 23; 24])

Критерій порівняння	Форензік	Судова економічна експертиза ¹
1	2	3
Трактування терміну в англомовних джерелах	«Forensic» - в перекладі з англійської мови означає судовий, криміналістичний	Судова економічна експертиза – англійською мовою «forensic economic expertise»
Змістова характеристика	Серед науковців відсутня єдина думка щодо визначення поняття «форензік». Також дефініція «форензік» не визначена і на законодавчому рівні. Тому аналізуючи та узагальнюючи визначення, які наведено в науковій літературі, в межах даного дослідження вважаємо доцільним під поняттям «форензік» вважати: незалежну діяльність, яка спрямована на виявлення, аналіз, врегулювання фінансових, комерційних, правових або інших питань; розроблення процедур, спрямованих на протидію та попередження всім видам шахрайства у господарській сфері, зокрема доведення до банкрутства ² ; встановлення винних осіб [11-16].	Це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [10, ст. 1].
Характер застосування в судовому провадженні	Непроцесуальна форма комплексного використання знань в різних сферах (економіки, бухгалтерії, права, криміналістики, безпеки, психології тощо); інструмент забезпечення повноти розслідування правопорушення у сфері банкрутства, його профілактики, встановлення винних осіб тощо.	Процесуальна форма використання спеціальних економічних знань; слідча дія з отримання процесуального джерела доказів.
Характер нормативно-правового регулювання	Відсутнє нормативно-правове регулювання діяльності	Конституція України (п. 14, ч. 1, ст. 92) [17], Закон України «Про судову експертизу» [10], КПК України [18], ЦПК України [19], ГПК України [20], КАС України [21], відомчі НПА (інструкції, положення тощо), методики проведення судових економічних експертиз, міжнародні договори у сфері судово-експертної діяльності тощо.
Завдання	- виявлення фактів шахрайства, фінансових зловживань, інших злочинних дій з боку управлінського персоналу, працівників, третіх осіб, які привели до банкрутства підприємства; - встановлення винних осіб; - виявлення ризиків пов'язаних з банкрутством; - розроблення системи заходів щодо усунення ризиків пов'язаних з банкрутством та їх профілактики; - збір доказів за фактом порушень, які призвели до банкрутства [11-16]	- проведення аналізу показників фінансово-економічного стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо) суб'єкта господарювання; структури майна та джерел його придбання; - визначення документальної обґрунтованості розрахунків та фінансово-господарських операцій суб'єктів господарювання; - встановлення чи мали місце ознаки доведення до банкрутства, фіктивного банкрутства, прихованого банкрутства станом на певну дату за результатами аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства [23; 24]

Примітки:

¹ Відповідно до рішення Президії науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при МЮ України від 30.01.2001 р. судово-бухгалтерську експертизу було перейменовано на судово-економічну, а тільки 10.06.2005 р. такі зміни затверджено наказом Міністерством юстиції України.

Продовження табл. 1

1	2	3
Підстави проведення	Договір	Процесуальний документ про призначення експертизи (постанова, ухвала, договір (заява) тощо) [18-21]
Ініціатор проведення	Заінтересовані особи (акціонери, члени наглядової ради, керівники, інвестори, кредиторів тощо)	Суд, сторони та учасники кримінального провадження, цивільної справи, адміністративної справи, господарської справи [18-21]
Суб'єкт	Аудиторські та консалтингові фірми, які мають в своєму штаті висококваліфікованих аудиторів, експертів, юристів, фахівців з правоохоронної діяльності та економічної безпеки, оцінювачів, психологів та інших фахівців в різних галузях знань [11-16].	Державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу» [10].
Об'єкт	Усі внутрішні процеси суб'єкту господарювання, його діяльність, дані бухгалтерського і податкового обліку; фінансову звітність; інформацію про судові спори; аудиторські висновки за минулі періоди; акти звірки взаєморозрахунків; дані з кредиторської заборгованості; дані про заборгованість із заробітної платі; документацію з організації системи безпеки тощо. Також для розслідування можуть вивчатися і дані з відкритих джерел публікацій в ЗМІ, різноманітні сайти з «чорними списками» підприємств, бази контрагентів тощо [11-16]	Первинні документи, облікові реєстри, бухгалтерська, фінансова та податкова звітність, також можуть використовуватись акти ревізії, документальних перевірок діяльності підприємств, протоколи допитів, свідчення звинувачених і свідків; висновки експертів інших спеціальностей.
Умовні етапи	- збір інформації; - дослідження отриманої інформації (експертне дослідження); - аналіз отриманої інформації та результатів експертного дослідження; - оформлення (представлення) результатів.	- вивчення та аналіз матеріалів та інформації, які надано ініціатором; - експертне дослідження; - оформлення результатів.
Термін проведення	Необмежено	В залежності від складності (прості – 10 днів, середні – 30 днів, складні – 60 днів, особливо складні – 90 днів) [23; 24]
Результат	- звіт про проведення аналітичних процедур; - звіт про встановлені факти шахрайства; - перелік недоліків внутрішнього контролю процесів і результатів; - можливі сценарії та схеми шахрайства, зокрема банкрутства ² ; - рекомендації щодо системи управління ризиками тощо [11-16]	Висновок експерта
Статус результату	Форма внутрішнього контролю, інформаційне підґрунтя щодо повідомлення про скоєння правопорушення, а у разі впровадження належного нормативно-правового регулювання - належне джерело доказів	Форма внутрішнього контролю, процесуальне джерело доказів
Джерела фінансування	Ініціатор	За кошти державного бюджету, ініціатор

Примітки:

² Діяння, пов'язані з доведенням до банкрутства, в законодавстві більшості провідних країн світу, на відміну від національного, прямо віднесені до злочинних діянь та кваліфікуються як шахрайство.

Слід зазначити, що «forensic» («судовий» – з англ. мови) є синонімом слова криміналістика – «науки про закономірності злочинної діяльності та її відображення у джерелах інформації, які слугують основою для розроблення засобів і методів збирання, дослідження, оцінювання і застосування доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання злочинам» [13, с. 78]. Але слід зазначити, що судова економічна експертиза не є криміналістичним видом експертиз, а є самостійним інструментом, проте вона відіграє важливу роль у розслідуванні економічних правопорушень, зокрема доведення до банкрутства, оскільки відповідно до положень

Кримінального процесуального кодексу (КПК) України є процесуальним джерелом доказів.

Ґрунтуючись на проведеному порівняльному аналізі, підставою ототожнення форензіку та судової економічної експертизи є не тільки їх однакове іншомовне значення, а й наявність у них певних спільних ознак та елементів.

До спільних ознак «форензік» та судової економічної експертизи можна віднести:

– наявність високих професійних вимог щодо постаті експерта та фахівця з форензіку, тобто великого обсягу теоретичних знань та практичного досвіду, оскільки лише висококваліфіковані спеціалісти можуть

забезпечити належне, об'єктивне, науково обґрунтоване, неупереджене проведення розслідування та експертного дослідження;

- форму контролю економіко-правових аспектів господарської діяльності;

- складність процедури проведення;

- виявлення ознак доведення до банкрутства, фіктивного банкрутства, прихованого банкрутства у контексті дослідження;

- висновок за результатами проведення судової економічної експертизи відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України є процесуальним джерелом доказів [18] у рамках проведення форензик;

- відсутність обов'язку стосовно проведення як форензику, так і судової економічної експертизи, окрім випадків, що передбачено п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України: «...визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди...» [18]. У цьому випадку слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи.

Зважаючи на наявність певної схожості, форензик суттєво відрізняються від судової економічної експертизи за такими рисами:

- відсутністю нормативно-правового регламентування та чіткого алгоритму проведення;

- гнучкістю та різноманітністю методів та засобів, відсутністю обмежень з огляду на відсутність чітко визначеного алгоритму проведення;

- об'ємністю процедури проведення, яка вимагає застосування широкого спектру знань у різних галузях, зокрема права, економіки, комп'ютерних технологій, криміналістики, правоохоронної діяльності, психології тощо, в основі яких є саме професійне судження, що базується на ґрунтовних знаннях та багаторічному досвіді;

- основоположним направленням діяльності, практичною формою застосування. Інакше кажучи, форензик – це по суті фінансове розслідування з ідентифікацією різного роду ризиків та подальшим розробленням комплексу профілактичних заходів, тобто є непроцесуальною формою комплексного застосування знань в різних сферах; судово-економічна експертиза – це дослідження вже наявного явища, в даному випадку банкрутства, процесуальна форма використання спеціальних економічних знань; слідча дія з отримання процесуального джерела доказів;

- широтою змісту, оскільки форензик охоплює більш широке коло завдань. На відміну від форензику судова економічна експертиза не встановлює винних осіб; не надає юридичну оцінку діям винних осіб; судові експерти не збирають інформацію для її проведення та проводять дослідження лише в межах наданих ініціатором матеріалів;

- безперервністю процесу форензику, який охоплює минуле, теперішнє та майбутнє, на відміну від судової економічної експертизи, що спирається на минуле та досліджує явища (події), які вже відбулися;

- особливостями та професійними вимогами до фахівця з форензику. Досвід закордонних компаній показує, що до фахівців, які надають послугу форензику, висувається низка додаткових серйозних вимог, зокрема досконале знання економіки та її процесів;

бухгалтерського та податкового обліку; знання у сфері фінансових правопорушень; знання сучасних інформаційних технологій; знання криміналістики; знання основ психології; знання у сфері шахрайства та способів їх виявлення; а також високі вимоги до особистих якостей [8].

Перелік суттєвих відмінностей не є вичерпним та не обмежується наведеними рисами. До відмінностей форензику від судово-економічної експертизи також можна віднести підстави їх проведення, суб'єкти, об'єкти, етапи, терміни та результати проведення тощо. Цілком справедливою є думка О.І. Пацули стосовно основних відмінностей форензику від інших видів контролю. До таких відмінностей вчена відносить відсутність чіткого алгоритму перевірки, спрямованість на захист бізнесу зсередини, недотримання презумпції достовірності інформації, застосування будь-яких інструментів та інформації, побудову сценаріїв потенційного шахрайства, ініціативу проведення, процес і форму звітування за наслідками проведення форензику [25, с. 142], що повністю підтверджує наведені вище міркування.

Із наведеного випливає, що «forensic» та судова економічна експертиза - це інструменти, що мають суттєві відмінності, і це виключає можливість їхнього ототожнення. Проте жодне розслідування правопорушень стосовно доведення до банкрутства не може бути якісним без проведення судової економічної експертизи. А отже, судово-економічна експертиза може бути одним з етапів проведення форензику або його складовником, що забезпечить об'єктивність, неупередженість, повноту та обґрунтованість проведеного розслідування.

Як зазначають українські практики, «форензик – це одна з унікальних економіко-правових експертиз, яка передбачає юридично-економічний аналіз діяльності банків, компаній чи підприємств» [26], одним з головних завдань якої є виявлення та дослідження загроз та фактів доведення до банкрутства, збір доказів за фактом виявленого порушення, встановлення винних та причетних осіб, а також розроблення комплексу профілактичних заходів щодо попередження банкрутству.

На сьогодні в Україні послуги форензику в контексті виявлення ознак банкрутства (як природного, так і умисного) здійснюють лише приватні аудиторські компанії. Але, на нашу думку, форензик є перспективним напрямом розширення діяльності, наприклад, залучення як сторонніх спеціалістів саме працівників державних спеціалізованих установ, які здійснюють судово-експертну діяльність. Це пояснюється тим, що експертні установи мають в своєму арсеналі штат висококваліфікованих, досвідчених, з багатим практичним досвідом спеціалістів в різних галузях знань, зокрема юристів, економістів, криміналістів, ІТ-фахівців, оцінщиків та багато інших. Проте це питання потребує окремого ґрунтовного наукового та законодавчого опрацювання.

ВИСНОВКИ

Базуючись на результатах проведеного дослідження, можна дійти таких висновків.

Форензик – це ефективний інструмент виявлення ознак та попередження банкрутства (як природного, так і

умисного), ефективного розслідування правопорушень у сфері банкрутства, а також захисту держави від втрати стратегічних економічних об'єктів, який набув широкого застосування в провідних країнах світу.

Порівняльний аналіз сутності форензіку та судової економічної експертизи дозволив виокремити їх спільні ознаки та встановити суттєві відмінності. Об'єднавши у собі деякі ознаки економічної експертизи та інших форм внутрішнього контролю та вмістивши в собі комплекс наук різних сфер, «forensic» може стати потужним інструментом не тільки виявлення та розкриття правопорушень у сфері банкрутства, а й протидії та профілактики економічним правопорушенням загалом.

Визначено, що судово-економічна експертиза може бути одним з етапів (елементів) проведення форензіку, що забезпечить об'єктивність, неупередженість, повноту та обґрунтованість проведеного розслідування.

Для ефективного розвитку та функціонування форензіку необхідно забезпечити його належне законодавче регулювання, нормативно визначити його поняття, зміст, окреслити сутність, загальні принципи,

основні завдання, методи тощо.

Обґрунтовано актуальність використання форензіку як перспективного напряму розширення діяльності державних спеціалізованих установ, що здійснюють судово-експертну діяльність, у контексті проведення експертних досліджень з питань доведення до банкрутства.

Визначено основні пріоритети подальшого наукового й законодавчого опрацювання питань впровадження форензіку у вітчизняній практиці антикризового управління, зокрема: формування належного нормативно-правового регулювання форензіку; окреслення суб'єктів, які можуть здійснювати «форензичну діяльність»; розроблення та впровадження відповідних методичних та регулятивних документів.

Отже, сьогодні постає нагальна потреба у впровадженні й широкому застосуванні інструментарію форензіку з метою захисту економічних інтересів підприємств, держави та інших зацікавлених осіб. Подальші дослідження може бути спрямовано на адаптацію інструментів форензіку в умовах кризової транзитивної економіки.

Список використаних джерел

1. Динаміка кількості діючих, частки збиткових та ліквідованих підприємств України (за даними Державної служби статистики України). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Динаміка кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 219 КК України (за даними Офісу Генерального прокурора України). URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultativih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
3. Аналіз кримінальних проваджень з доведення підприємства до банкрутства за період з 2016 по лип. 2022 рр. (за даними Державної судової адміністрації України). URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/>
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n61>
5. Code de Commerce de France. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/2022-08-08/
6. Forensic and Investigative Accounting / D.L. Crumbley et al. Chicago, 2009. 287 p.
7. Van Akkeren J., Buckby S., MacKenzie K. A metamorphosis of the traditional accountant: An insight into forensic accounting services in Australia. *Pacific Accounting Review*. 2013. Vol. 25, No 2, pp. 188-216. URL: <https://doi.org/10.1108/PAR-06-2012-0023>
8. Holley B., Peloubet M.E.: A Life Of Impact On Accountancy And Society. Electronic Theses and Dissertations. 2020. URL: <https://egrove.olemiss.edu/etd/1818>
9. Федорова С.Н. Форензик как отдельный вид экспертного исследования в экономике. *Известия Юго-Западного государственного университета*. 2017. № 21(6). С. 143-149. URL: <https://science.swsu.ru/jour/article/viewFile/275/273>
10. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
11. Мисник К.П. Інституційні умови розвитку системи економічних розслідувань на підприємствах. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2. С. 158-165. URL: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).158-165](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).158-165)
12. Мельничук І.І. Форензик як форма попередження фінансових правопорушень. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. С. 25-42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-42>
13. Рябчук О.Г., Твердун С.О. Форензик як інструмент протидії економічним злочинам та фінансовому шахрайству на підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 40. С. 77-83. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-40-14>
14. Дубініна М.В., Сирцева С.В., Янковська Т.Ю. Форензик як метод розслідування внутрішньокорпоративних випадків шахрайства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 38. С. 377-383. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct38-59>
15. Семенець А.О. Форензик аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю. *Бізнесінформ*. 2019. Вип. 4. С. 280-287. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-280-287>
16. Соколов І.С. Сущность форензика и его функциональное наполнение в системе внутреннего контроля хозяйствующего субъекта. *Journal of Economy and Business*. 2020. № 7 (65). С. 219-222. URL: [10.24411/2411-0450-2020-10625](https://doi.org/10.24411/2411-0450-2020-10625)
17. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
18. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
19. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
20. Господарський процесуальний кодекс: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-XII>

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

21. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

22. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки: Інструкція від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/conv#n1372>

23. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України МВС України: Інструкція від 17.07.2017 р. № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/conv#n1372>

24. Vukadinovic P., Damjanovic A. Forenzička revizija: potreba ili izbor. *Revizor*. 2016. No 73. pp. 53-69.

25. Пацула О.І. Форензік як інструмент забезпечення безпеки бізнесу. *Управління системою економічної безпеки: від теорії до практики*: зб. тез доп. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19 квіт. 2019 р.). Львів, 2019. С. 140-143.

26. Офіційний сайт компанії «MORIS». URL: <https://www.moris.law/>

References

1. Dynamics of the number of operating, share of unprofitable and liquidated enterprises of Ukraine (according to the data of the State Statistics Service of Ukraine). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).

2. Dynamics of the number of registered criminal offenses under Art. 219 of the Criminal Code of Ukraine (according to the Office of the General Prosecutor of Ukraine). URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravorushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (in Ukrainian).

3. Analysis of criminal proceedings for bringing the enterprise to bankruptcy for the period from 2016 to July. 2022 (according to the State Judicial Administration of Ukraine). URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/> (in Ukrainian).

4. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 04.05.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n61> (in Ukrainian).

5. Code de Commerce de France. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/2022-08-08/

6. Forensic and Investigative Accounting / D.L. Crumbley et al. Chicago, 2009. 287 p.

7. Van Akkeren J., Buckby S., MacKenzie K. A metamorphosis of the traditional accountant: An insight into forensic accounting services in Australia. *Pacific Accounting Review*. 2013. Vol. 25, No 2, pp. 188-216. URL: <https://doi.org/10.1108/PAR-06-2012-0023>

8. Holley B., Peloubet M.E.: A Life Of Impact On Accountancy And Society. *Electronic Theses and Dissertations*. 2020. URL: <https://egrove.olemiss.edu/etd/1818>

9. Fedorova S.N. Forensics as a separate type of expert research in economics. *Izvestiya of the South-Western State University*. 2017. № 21(6). pp. 143-149. URL: <https://science.sws.ru/jour/article/viewFile/275/273> (in Russian).

10. On forensic examination: Law of Ukraine dated 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (in Ukrainian).

11. Mysnyk K. P. Institutional conditions for the development of the system of economic investigations at enterprises. *Herald of economic science of Ukraine*. 2020. № 2. P. 158-165. URL: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).158-165](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).158-165) (in Ukrainian).

12. Melnychuk I. I. Forensics as a form of prevention of financial crimes. *Economy and society*. 2021. Issue 25. pp. 25-42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-42> (in Ukrainian).

13. Ryabchuk O.H., Tverdun S.O. Forensics as a tool for combating economic crimes and financial fraud at the enterprise. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. 2021. Issue 40. pp. 77-83. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-40-14> (in Ukrainian).

14. Dubinina M.V., Syrtseva S.V., Yankovska T.Yu. Forensics as a method of investigating intra-corporate cases of fraud. *Market infrastructure*. 2019. Issue 38. pp. 377-383. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastructure38-59> (in Ukrainian).

15. Semenets A.O. Forensic audit as an effective means of anti-crisis management of trade activities. *Business information*. 2019. Issue 4. pp. 280-287. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-280-287> (in Ukrainian).

16. Sokolov I.S. The essence of forensics and its functional fulfillment in the system of internal control of the economic entity. *Journal of Economy and Business*. 2020. № 7 (65). pp. 219-222. URL: [10.24411/2411-0450-2020-10625](https://doi.org/10.24411/2411-0450-2020-10625) (in Ukrainian).

17. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 № 254к/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (in Ukrainian).

18. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 04.13.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (in Ukrainian).

19. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (in Ukrainian).

20. Commercial procedural code: Law of Ukraine dated 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (in Ukrainian).

21. Administrative Judicial Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (in Ukrainian).

22. On the approval of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and Scientific and methodological recommendations on training issues: Instruction dated 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/conv#n1372> (date of appeal: 07.08.2022) (in Ukrainian).

23. On the approval of the Instruction on the organization and registration of expert proceedings in the divisions of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: Instruction dated 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/conv#n1372> (in Ukrainian).

24. Vukadinovic P., Damjanovic A. Forenzička revizija: potreba ili izbor. *Revizor*. 2016. No 73. pp. 53-69.

25. Patsula O.I. Forensics as a tool for ensuring business security. *Management of the economic security system: from theory to practice*: thesis of Ukrainian science and practice conf. (Lviv, April 19, 2019). Lviv, 2019. pp. 140-143 (in Ukrainian).

26. Official site of the MORIS Company. URL: <https://www.moris.law/> (date of appeal: 27.08.2022) (in Ukrainian).

Andrii MARTYNOV

PhD in Economics, Associate Professor, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9337-9141>

e-mail: pubrealin@ukr.net

Liliia MARTYNOVA

PhD in Economics, Associate Professor of department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5593-990X>

e-mail: mar-sofi@ukr.net

Iryna STASHEVSKA

court expert, Luhansk Scientific and Educational Expert and Criminal Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4511-6755>

e-mail: irena11051982@ukr.net

FORENSIC AS A TOOL OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT AND COUNTERACTION TO OFFENSES IN THE FIELD OF BANKRUPTCY

Introduction. The problems of identifying signs and preventing bankruptcy at enterprises have been investigated. The priority of measures to effectively investigate bankruptcy offenses is justified.

The purpose of the paper is to determine the analysis of approaches to understanding the essence of "forensics" as an effective tool for identifying signs and preventing bankruptcy, forming a proper source of evidence for bringing to bankruptcy, promising direction of investigation of complex economic offenses and its delimitation with forensic and economic expertise.

Results. The origin of the concept of "forensic" was investigated and its content was defined as independent activities aimed at identifying, analyzing, resolving financial, commercial, legal or other issues; development of procedures aimed at countering and preventing all types of fraud in the economic sphere, in particular, bringing to bankruptcy, identifying the perpetrators.

In the course of the comparative analysis of the concept of "forensic" with the category of "judicial economic examination," their general features and differences were determined according to the following criteria: essence, regulatory regulation, tasks, grounds for conducting, subject, object, initiator of conducting, stages, dates of conducting, results, sources of financing. It is justified that the concept of "forensic" is wider than the category of "judicial economic examination," accordingly, judicial economic examination is a component of forensic examination.

We have studied the peculiarities and advantages of using a forensic in the anti-crisis management system at the enterprise. It has been determined that the syringe is a tool that is successfully used in foreign practice in developed countries, but has not yet been properly used in Ukraine. On the basis of this, the feasibility of implementing the best practices of foreign countries in the system of anti-crisis management and the introduction of forensic equipment in the domestic system of countering bankruptcy at enterprises and identifying illegal actions in the field of bankruptcy at enterprises is justified.

Conclusion. The absence of a proper regulatory field for the use of a penalty was determined and the need to implement measures to legislatively resolve the use of the penalty tools as an innovative tool for anti-crisis management and combating crimes in the field of bankruptcy at enterprises was justified.

Keywords: bankruptcy, bankruptcy offenses, criminal investigation, forensic economic examination, economic activity, forensic expert